

Wprowadzenie

Problemy badawcze transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej są niezwykle aktualne i wymagają doskonalenia ujęć teoretycznych

i modelowych oraz rozwijania badań empirycznych. Równocześnie bardzo duże zróżnicowanie przestrzeni geograficznej pod względem warunków przyrodniczych, poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego sprawia, iż procesy przemian dokonują się z różnym natężeniem w układach lokalnych, regionalnych, krajowych czy międzynarodowych. Poszczególne miejsca przestrzeni geograficznej odznaczają się więc różnym stopniem konkurencyjności i atrakcyjności dla rozwoju cywilizacyjnego, w tym także dla przemysłu.

W procesie współcześnie dokonujących się przemian, które w układzie globalnym przejawiają się w przechodzeniu do nowej informacyjnej fazy rozwoju społeczno-gospodarczego, a na terenie państw środkowej i wschodniej Europy – dodatkowo – w przyjmowaniu rynkowych reguł gospodarowania, istotnym problemem badawczym stają się bardzo złożone procesy dostosowawcze różnorodnych układów gospodarczych tych krajów do zmieniających się warunków gospodarki światowej. Problemy transformacji dotychczas wykształconych struktur gospodarczych, społecznych i kulturowych poszczególnych krajów należą więc do podstawowych zadań wielu dyscyplin naukowych, w tym także geografii przemysłu. Ważną rolę w dokonujących się przemianach odgrywają studia diagnostyczne, opisujące, wyjaśniające i określające tendencje przyszłych kierunków przemian, celem wypracowania racjonalnych instrumentów sterujących tym złożonym procesem.

Do tej problematyki nawiązywała XIII konferencja naukowa nt. „Problemy transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej” zorganizowana w 1997 roku przez Instytut Geografii Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, przy współpracy Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego w Warszawie. W konferencji wzięli udział pracownicy naukowo-dydaktyczni, prowadzący wykłady i ćwiczenia z zakresu geografii przemysłu z wszystkich w zasadzie uniwersytetów i wyższych szkół pedagogicznych. Uczestniczyli w niej także pracownicy PAN, akademii ekonomicznych i inni zajmujący się procesami transformacji struktur przemysłowych. Znaczącą rolę odgrywali także goście zagraniczni z Ukrainy i Republiki Czeskiej, których przedmiotem zainteresowania są procesy dostosowawcze regionalnych układów gospodarczych i społecznych do nowych warunków gospodarki rynkowej. Reprezentowali oni Uniwersytet Lwowski, władze regionalne województwa lwowskiego oraz Uniwersytet Techniczny w Ostrawie. W czasie konferencji przedsta-

wiono łącznie

17 referatów, w tym 5 referatów gości zagranicznych.

Kolejnym sesjom przewodniczyli: Stanisław Misztal – były Przewodniczący Komisji Geografii Przemysłu PTG a obecnie jeden z jej wiceprzewodniczących; Henryk Rogacki – Wicedyrektor Instytutu Geografii UAM w Poznaniu; Stanisław Dziadek – Kierownik Katedry Ekonomiki Transportu AE w Katowicach; Eugeniusz Rydz – Dziekan Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego WSP w Słupsku.

W referacie wprowadzającym pt. „Zmiany uwarunkowań lokalizacji i rozmieszczenia przemysłu” Henryk Rogacki (UAM Poznań) zaprezentował nowe podejście do określenia roli czynników lokalizacji przemysłu w rozmieszczeniu działalności gospodarczej, zwracając szczególną uwagę na zagadnienie „uczenia się” lokalizacji, rosnące znaczenie procesów globalizacji, kredytowanie działalności produkcyjnej oraz rosnącą swobodę lokalizacyjną wielu firm przemysłowych. Szeroko omówił także nowe uwarunkowania rozwoju przemysłu związane z powstającymi instytucjami „otoczenia biznesu”. Stanisław Misztal (Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN Warszawa) w referacie „Regionalne efekty prywatyzacji przemysłu w Polsce w latach 1990–1996” odniósł się do bardzo ważnego zagadnienia, a mianowicie dużej dowolności w interpretacji pewnych pojęć, takich jak zakład przemysłowy, przedsiębiorstwo, firma, oraz przyjmowania wielu, często odmiennych zasad klasyfikacji zakładów przemysłowych zarówno pod względem potencjału, jak

i struktur branżowych. Wskazał na różny stopień nasilenia procesów prywatyzacyjnych podmiotów gospodarczych w układach wojewódzkich oraz na duże bariery w tym zakresie, zwłaszcza w przemyśle surowcowym. Zbigniew Ziolo (AP Kraków) w referacie „Problemy integracji międzynarodowej przemysłu w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej” wskazał na globalne uwarunkowania procesów przemian gospodarczych dokonujących się w Polsce. Uwzględniając współczesny proces koncentracji kapitałowej podkreślił szczególnie znaczenie dużych, ponadnarodowych firm w zakresie nasilania internacjonalizacji produkcji.

W kolejnych wystąpieniach podnoszone były zagadnienia związane z przemianami regionalnych struktur przemysłowych dokonującymi się w warunkach zmian systemu gospodarowania.

Stanisław Dziadek (AE Katowice) w referacie „Przemiany struktur przemysłu Ziemi Cieszyńskiej” przedstawił wyniki badań empirycznych w zakresie zmian potencjału produkcyjnego, branżowego i struktury własności, dokonujących się na terenie pogranicza polsko-czeskiego. Podkreślił znaczenie przejścia granicznego w integracji gospodarczej tego obszaru oraz zmieniające się w tym zakresie tendencje w ostatnich latach gospodarki centralnie sterowanej i rynkowej. Henryk Rochnowski (UMK Toruń, „Niektóre problemy przemysłu Polski w okresie transformacji”) zaprezentował zmiany w różnorodnych strukturach przemysłu krajowego a także w układach regionalnych oraz przedstawił ich krytyczną ocenę. Eugeniusz Rydz i Paulina Barańska (WSP Słupsk, „Przemysł mleczarski województwa słupskiego w latach 1990–1996”) omówili, na tle spadku pogłowia bydła na terenie województwa słupskiego, zmiany powiązań mleczarni w Słupsku w zakresie zaopatrzenia w mleko. Wobec regresu miejscowego rolnictwa współczesny zasięg oddziaływania zakładu obejmuje znaczne obszary Polski północnej, a mleko sprowadzane jest na-

wet z terenów odległych ok. 400 km od mleczarni. Paweł Czapliński (WSP Słupsk, „Przemysł drzewny na Pomorzu Środkowym w procesie przeobrażeń gospodarczych”) omówił zmiany w rozmiarach produkcji oraz strukturach: organizacyjnych, własnościowych i rynkowych przedsiębiorstw przemysłu drzewnego województwa słupskiego i koszalińskiego. Wiesława Gierańczyk (UMK Toruń, „Wpływ transformacji ustrojowej na zmiany strukturalne

w przemyśle województwa toruńskiego”) przedstawiła, w świetle mierników zatrudnienia i wartości produkcji, zmiany struktur branżowych i przestrzennych przemysłu województwa toruńskiego w latach zmian systemu gospodarowania. Mariusz Czepczyński (UG Gdańsk, „Regionalizm w gospodarce globalnej – próba analizy tendencji terytorialnej produkcji”) omówił ogólne cechy globalnej gospodarki światowej i na tym tle, opierając się na danych empirycznych, przedstawił regionalne uwarunkowania produkcji przemysłowej. Agnieszka Kwiatek-Sołtys (AP Kraków, „Miejsce przemysłu w strukturze funkcjonalnej małych miast regionu krakowskiego”) – na tle przyjętej klasyfikacji funkcjonalnej – omówiła rolę potencjału przemysłowego w strukturze bazy ekonomicznej małych miast.

Ważnym akcentem konferencji była prezentacja referatów gości zagranicznych, którzy omawiali współczesne problemy transformacji i zachowanie się przemysłu a także całej gospodarki narodowej.

Miron Jankiw (wicewojewoda lwowski, Uniwersytet Lwowski, „Aspekty metodologiczne analizy struktury APK (kompleksu rolniczo-przemysłowego) w warunkach przechodzenia do gospodarki rynkowej”) omówił zakładane kierunki przemian w zakresie przebudowy rolnictwa Ukrainy, a na tym tle – kształtowanie racjonalnych układów rolniczo-przetwórczych, które będą nowoczesnymi formami organizacyjno-produkcyjnymi i kapitałowymi gospodarki żywnościowej. Eugeniusz Mnych (Uniwersytet Lwowski, „Przemiany struktury przemysłu Ukrainy w warunkach reformy gospodarczej”) zarysował bogatą problematykę przebudowy struktur organizacyjnych, branżowych i własnościowych przemysłu Ukrainy oraz dokonał oceny działań strategicznych władz centralnych dla przyspieszenia tego procesu. Bogdan Szurgot (Uniwersytet Lwowski, „Problemy przemian w rozwoju

gospodarki na Ukrainie”) zasygnalizował główne przesłanki przemian oraz instrumenty ekonomiczne zmierzające do aktywizacji gospodarczej Ukrainy. Szczególną uwagę zwrócił na geopolityczne położenie Ukrainy oraz jej powiązania gospodarcze w zakresie surowcowym i planowanej rozbudowy infrastruktury transportowej. Eugeniusz Cikało (Uniwersytet Lwowski, „Specjalne strefy ekonomiczne jako główny czynnik restrukturyzacji gospodarki, na przykładzie rejonu jaworowskiego”) omówił rolę specjalnych stref ekonomicznych jako czynników wzrostu i rozwoju gospodarczego układów regionalnych oraz dokonał ich egzemplifikacji na przykładzie przygranicznego rejonu jaworowskiego. Oswald Milerski (Uniwersytet Techniczny, Ostrawa, „Wybrane relacje transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej”) przedstawił rolę regionalnych sił i zasobów w dynamizowaniu gospodarki układów przestrzennych. Szczególną uwagę zwrócił na rolę struktur samorządowych w opracowywaniu i realizacji strategii rozwojowych układów lokalnych, z uwzględnieniem uwarunkowań globalnych.

W trakcie dyskusji podkreślano, iż na obecnym poziomie rozwoju gospodarczego i w obliczu dokonujących się procesów transformacji gospodarki narodowej, nie tylko Pol-

ski, ale i krajów sąsiednich, ważną rolę odgrywa i odgrywać będzie w przyszłości przemysł – dominujący do tej pory sektor gospodarki. W nowych warunkach zmienia się jednak jego rola. Przemysł traci swoje dotychczasowe znaczenie podstawowego czynnika aktywizacji gospodarczej zasobów ludzkich poprzez tworzenie rozległych rynków pracy. Natomiast rośnie jego rola w zakresie modernizacji życia społeczno-gospodarczego poprzez dostarczanie coraz to doskonalszych i coraz bardziej wydajnych narzędzi pracy, coraz lepszych jakościowo produktów konsumpcji, zwłaszcza asortymentu zaliczanego do tzw. wyrobów wysokiej techniki. Jego wyroby muszą znaleźć swoje miejsce w coraz bardziej otwierającej się gospodarce poszczególnych krajów i silnej konkurencji rynku światowego. Dla realizacji tych celów uczestnicy konferencji uznali za wskazane zorganizowanie w następnych latach kolejnych spotkań poświęconych problematyce transformacji różnorodnych struktur przemysłowych.

Przedstawiciele zagranicznych ośrodków naukowych uczestniczący w konferencji bardzo pozytywnie ocenili przebieg i problematykę obrad. Wobec faktu, iż ich kraje mają podobne problemy związane z transformacją gospodarki, w pełni poparli propozycję zorganizowania kolejnych międzynarodowych spotkań poświęconych zagadnieniom przebudowy struktur przemysłowych, celem dostosowywania ich do reguł gospodarki rynkowej. Zadeklarowali w nich nie tylko swój udział, ale i podjęcie wspólnej problematyki badawczej

z przedstawicielami innych krajów w zakresie procesów transformacji gospodarczej.

Wyniki konferencji potwierdziły aktualność podjętej problematyki, która zdaniem wielu dyskutantów winna być kontynuowana w następnych spotkaniach. Konferencja pozwoliła na:

- nakreślenie nowych kierunków badań geograficzno-przemysłowych, związanych z problematyką stale aktualnych procesów transformacji gospodarki narodowej, w których podstawową rolę odgrywają przedsiębiorstwa przemysłowe oraz ich układy lokalne, regionalne, krajowe i globalne,

- wskazanie na konieczność indywidualnego podejścia do badań przedsiębiorstw i budowy dla nich odpowiednich strategii rozwojowych, w zależności od funkcji jakie pełnią w strukturze przestrzennej przemysłu, tj. rozróżnienie zakładów: wiodących, komplementarnych, o funkcjach regionalnych, krajowych, kontynentalnych czy światowych,

- powiązanie badań procesów transformacji przemysłu i gospodarki narodowej na tle uwarunkowań międzynarodowych, głównie z nasileniem impulsów płynących z ekonomicznie rozwiniętych państw Unii Europejskiej,

- konieczność ściślejszego powiązania badań przemysłowych z problematyką gospodarki narodowej, w której przemysł spełnia nadal wiodące funkcje produkcyjne, a zwłaszcza z działalnością struktur samorządowych w zakresie podnoszenia konkurencyjności danego układu lokalnego czy regionalnego dla rozwoju działalności produkcyjnej,

- wskazanie różnorodnych warunków regionalnych, które często w odmiennym stopniu wpływają na te same kategorie zakładów przemysłowych,

- konieczność prowadzenia szczegółowych badań empirycznych nad zachowaniem się różnego typu zakładów przemysłowych w różnym otoczeniu regionalnym, z którym wiąże się także często odmienna mentalność społeczeństwa i władz.

– doskonalenie warsztatu badawczego geografii przemysłu i dostosowanie go do zmieniających się uwarunkowań rozwoju przemysłu i ogólnego rozwoju cywilizacyjnego.

W końcowej części konferencji podjęto dyskusję nad kierunkami działalności Komisji Geografii Przemysłu PTG w nowej kadencji. Przedstawione uwagi uznano za podstawowe oraz dodatkowo uznano za konieczne:

- opracowanie podręcznika z zakresu geografii przemysłu na poziomie akademickim dla studentów geografii,
- organizację warsztatów naukowych dla młodej kadry naukowej,
- ciągłą dbałość o modernizację treści kształcenia z zakresu geografii przemysłu.

Zbigniew Ziolo
Przewodniczący Komisji Geografii Przemysłu PTG